

היתה לו קוביה אחת של יסוד מלמטה, בגובה אמה, ומעליה קוביה שניה [בגובה חמש אמות], שהיתה קטנה ברוחבה מהיסוד באמה אחת מסביב, וכך היה היסוד בולט מתחתיה ברוחב אמה.

מעל הקוביה השניה היתה קוביה שלישית בגובה שלש אמות, וקוביה זאת היתה מצומצמת ברוחבה מהקוביה שתחתיה באמה אחת מסביב. וכך היה המזבח מצטמצם ברוחבו, ונכנס פנימה ברוחב אמה לכל היקפו. וכניסה זו נקראת "סובב".

הכבש הגיע למטה עד ליסוד, ומשם הוא התרומם, והיה "פורח" [רוכב] על אותן שתי אמות של רוחב היסוד ורוחב הסובב, ונושק למעלה בראשו של המזבח. ולאור זאת:

כעי רב פפא: ארבע אמות שאמרו, האם הן כוללות בהריה, בכללן, גם את משטח הכבש הפורח מעל גבי אמה יסוד ועל גבי אמה סובב.

כלומר, האם הן כלולות בתוך ארבע האמות הנושקות את שפת ראש המזבח.

או דילמא, בר חוץ מאמה יסוד ואמה סובב, כב-ב שהארבע אמות הן ביחס לרצפת העזרה הסמוכה ליסוד המזבח, ועל הכבש הן עד למרחק של שש אמות מראש המזבח?

ומסקינן: תיקו!

שנינו במשנה: ואם היו שניהן שוין הממונה אומר להם הצביעו.

תנא כברייתא: היה אומר להם: הוציאו אצבעותיכם למנין.

והוינן בה: ונימנינח לדידהו? מדוע מנו את אצבעות הכהנים ולא אותם בעצמם, לגולגלותם?

ומתריצין: מסייע ליה לרבי יצחק.

דאמר רבי יצחק: אסור למנות את ישראל אפילו לדבר מצוה.⁽¹⁾ דכתיב אצל שאול "ויפקדם בבזק"⁽²⁾ בשברי חרסים. שכל אחד השליך לפניו שבר של חרס ומנו את החרסים. הרי שאסור למנות את האנשים

היה שלא לדבר מצוה כי לא היה אז מלחמה. תוס' רי"ד. וכן כתב הרמב"ן בפ' במדבר א ג.

2. קשה, למה לא הביא מהאמור בתורה אצל משה שנצטווה למנותם בחצאי שקלים [ולא לגלגלותם] וכתוב שם "ולא יהיה בס נגף בפקוד אותם", דמשמע שהמנין שולט בו עין הרע להביא נגף. ויש לומר שיש לפרש שהחצאי שקלים היו לכפרה על עוון העגל, כמו שנאמר "לכפר על נפשותיכם". וכוונת הכתוב שחצאי השקלים יגנו עליהם שלא יהיה בהם נגף בגלל העגל, ולא בגלל המנין. מהרש"א.

לשתי תקנות ממש. וההכרח לזה מדקתני כברייתא מי שזכה בתרומת הדשן יזכה, ולא קתני מי שיזכה יזכה. אלא משום שכך היה מעשה לאחר שתיקנו פייס, שלא באו אלא כהנים מועטין ולא היה מי שיסדר את המערכה, אז אמרו מי שזכה מקודם בתרומת הדשן הוא יסדר את המערכה. תוד"ה שתי.

1. ושלא לדבר מצוה אסור אפילו ע"י דבר אחר שאל"כ לא מנה אותם דוד ע"י דבר אחר ולא היה בא עליהם הדבר. אלא משום דשלא לדבר מצוה אסור אפילו ע"י דבר אחר. ומנין דדוד

(3) עצמם.

מתקיף לה רב אשי: ממאי דהאי "בזק" לישנא דמיבזק הוא מלשון כיתות [חרסים]? ודילמא שמא דמתא הוא, שם העיר ששם פקדם?

כדכתיב "וימצאו את אדוני בזק"?

ומתריצין: אלא, מהכא מוכח שאסור למנות את ישראל: דכתיב "וישמע שאול את העם [לשון הכרזה] ויפקדם בטלאים", שצוה עליהם שכל אחד יקח טלה מצאן המלך, ונמנו הטלאים.

אמר רבי אלעזר: כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר "והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד".

רב נחמן בר יצחק אמר: עובר בשני לאוין.

שנאמר בהווא קרא "אשר לא ימד, ולא יספר". (4)

אמר רבי שמואל בר נחמני: רבי יונתן רמי היה מקשה שיש לכאורה סתירה בין הפסוקים:

כתיב "והיה מספר בני ישראל כחול הים", ומשמע שיש להם מספר. (5)

וכתיב מאידך: "אשר לא ימד ולא יספר", ומשמע שאין להם מספר, מחמת ריבויים! (6)?

ומתריך רבי יונתן: לא קשיא:

כאן, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, אז אין להם מספר.

כאן, בזמן שאין עושין רצונו של מקום אז יש להם מספר.

אין הפירוש שאסור לספור אלא שלא יוכלו לספור אותם מחמת ריבויים אבל כאן שלא סיים הכתוב "מרוב" משמע דאיסורא קאמר. מהרש"א.

5. לכאורה בתורה נאמר ההיפך, שאין מספר לחול הים. דכתיב "ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב". אלא שם הפירוש שמחמת ריבויים ילאה הסופר מלמנותם, כדמסיים "מרוב". אבל מכל מקום יש להם מספר. ואילו כאן נאמר לא "ימד ולא יספר" ולא כתיב "מרוב", ומשמע שאין להם מספר כלל. וזה באמת תירוץ הגמרא, כאן בידי אדם וכו', שאמנם יש להם מספר, אבל לא יוכל אדם למנותם משום שהוא נלאה מרוב המנין. מהרש"א.

6. רבי יונתן מפרש הקרא כפשוטו, שלא יהיה

ובעיון יעקב תירץ, דמשם אין ראייה שאסור אפילו לדבר מצוה. שהרי רש"י פירש "כי תשא" כשתחפוץ לידע מנינם. אבל אצל שאול היה המנין לצורך מצוה, שיצא למלחמה. ואעפ"י כן לא מנאם אלא ע"י דבר אחר, ומוכח שאפילו לדבר מצוה אסור למנות את ישראל.

ובשפת אמת תירץ, כי מקרא דמשה אין ראייה אלא שאסור למנות את כל ישראל. והגמרא רוצה להוכיח דאף חלק מישראל אסור למנות כמו אצל שאול שמנה רק היוצאים למלחמה.

3. אעפ"י שאינו מנין ממש, שהרי המטרה אינה לדעת את מספר הכהנים, שהרי היו נוקבין במספר הגדול ממספר הכהנים הנמצאים, מכל מקום, כיון שמזכיר מספר הוי כמנין. שפת אמת.

4. ומה שלא הביא מהכתוב בתורה "ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרוב", כי שם

ריב עם הקב"ה על עסקי נחל, דהיינו בענין עגלה ערופה שנערפת בנחל איתן.

בשעה שאמר לו הקב"ה לשאול: "לך והכית את עמלק".

אמר שאול: ומה על הריגת נפש אחת אמרה תורה: הבא עגלה ערופה!

כל הנפשות הללו, שהרגנו, על אחת כמה וכמה שאנו צריכים להביא כפרה.

ולכן השאיר ממיטב הצאן והבקר כדי להקריב אותם כקרבנות לכפרה [רבינו חננאל].⁽¹⁰⁾

ואם אדם הטא — בהמה מה הטאה?

ואם גדולים הטאו — קטנים מה הטאו?

יצאה בת קול ואמרה לו: "אל תהי צדיק הרבה!"

ובשעה שאמר לו שאול לדואג: "סוב אתה ופגע בכהנים" שבעיר נוב על שנתנו מחסה לדוד, יצאה בת קול ואמרה לו: "אל תרשע הרבה!"

אמר רב הונא: כמה לא חלי ולא מרגיש,

רבי אמר משום אבא יוסי בן דוסתאי: לא קשיא:

כאן, בידי אדם, שבידי אדם אי אפשר למנותם מחמת ריבויים.

כאן, בידי שמים שבידי שמים ניתן למנותם.

אמר רבי נחילאי בר אידי אמר שמואל: כיון שנתמנה אדם פרנס על הציבור הוא מתעשר.⁽⁷⁾

שהרי מעיקרא קודם שמלך שאול כתיב "ויפקדם בבזק" בשברי חרסים.⁽⁸⁾

ולבסוף כשמלך כתיב "ויפקדם בטלאים" שנלקחו כולם מצאנו.⁽⁹⁾

ומקשינן: ודילמא הטלאים היו מדיריהו, שכל אחד הביא מביתו?

ומתריצין: אם בן מאי רבותא דמילתא?! מה בא הכתוב להשמיענו. אלא על כרחך, לומר שהתעשר לאחר שמלך.

כתיב כשיצא שאול למלחמה על עמלק: "ויבא שאול עד עיר עמלק וירב בנחל".

אמר רבי מני: על עסקי נחל! שכביכול עשה

להם מספר מחמת ריבויים ולא לאיסורא כדלעיל. מהרש"א.

7. דקדק לומר "כיון", שהוא לשון "מיד", כדי שלא יאמרו הבריות ויחשדו בו, שכיון שנתמנה פרנס על הציבור נהנה מגזל הציבור, ומשם נתעשר. לכן מתעשר מיד, שיראו שמזלו גרם. שלפי שנתרומם, מזלו מצליח בדרכיו. עיון יעקב.

8. אעפ"י שהגמרא לעיל הקשתה בוויפקדם בבזק

לא משמע חרסים אלא שם עיר מ"מ לאחר שהביא הפסוק דויפקדם בטלאים משמע להו נמי חך קרא לפרש שבזק הוא הדבר שנמנו על ידו ולא שם עיר. מהרש"א.

9. רצונו לומר, א"כ למה שינה שאול ולא פקדם גם עתה בבזק. אלא ודאי משום שנתעשר. מהרש"א.

10. קשה מה ענין עגלה ערופה על ישראל לזרע עמלק הרשעים. וי"ל דכשבא שאול להלחם בהם

אינו צריך לפחד, ולא לדאוג מכל רעה, אלא יכול להיות סמוך ובטוח, **גברא דמריה סייעיה**, מי שהקב"ה בעזרו.

שהרי **שאול** נכשל רק בעבירה אחת, ועלתה לו, נענש על כך במיתה ובאבדן מלכותו.

ואילו דוד נכשל **בשתים** — ולא עלתה לו, לא נענש כלום! (11)

ומבארין: **שאול באחת מאי היא? מעשה דאגג**, שלא הרג את אגג מלך עמלק כפי שנצטווה מפי ה'.

ומקשינן: **והא איכא נמי מעשה דנוב עיר הכהנים**, שהרג שאול את כולם?

ומתריצין: כבר **אמעשה דאגג**, שהיה לפני כן, **כתיב: "נחמתי כי המלכתי את שאול למלך"**. (12)

והא דאמרן **דוד בשתים** — מאי נינהו?

האחד, מעשה **דאוריה החתי**, שציוה דוד להציבו בחזית המלחמה החזקה כדי שיהרג.

והשני, מעשה **דהסתה**, שמנה דוד את עם ישראל וגרם בכך לבא עליהם דבר.

]"הסתה" — מלשון הכתוב "ויסף אף ה' לחרות בישראל, ויסת את דוד בהם לאמר: לך מנה את ישראל".]

ומקשינן: **והא איכא נמי מעשה דבת שבע**, שבא עליה כשהיתה אשתו של אוריה?

ומתריצין: **התם** אכן **אפרעו מיניה**, שנענש על כך. **דכתיב "וזאת הכבשה ישלם ארבעתיים"**. שלקה בארבעת ילדיו —

א. **ילד**, שנולד לבת שבע מאותה ביאה, מת.

ב. **אמנון**, הרגו אבשלום על שאנס את תמר.

ג. **תמר**, נאנסה על ידי אמנון.

ד. **ואבשלום**, נהרג בחייו של דוד.

ומקשינן: **הרי התם**, במעשה דהסתה, **נמי אפרעו מיניה**. **דכתיב "ויתן ה' דבר בישראל, מהבקר ועד עת מועד"**!?

ומתריצין: **התם לא אפרעו מגופיה** לא הוא עצמו נענש אלא עם ישראל.

ומקשינן: **התם**, במעשה דבת שבע, **נמי לא אפרעו מגופיה** אלא מילדיו?

יסורים ולכך מן השמים סייעוהו לשוב בתשובה שלימה משא"כ בשאול שלא מצינו שהודה על חטאו. מהרש"א.

ורבינו חננאל כתב שדוד לא עלתה לו לפי שמצא חן בעיני ה'.

12. קשה דהא כבר לפני כן ניחם הקב"ה על מלכותו כשהקריב את העולה קודם שבא שמואל דכתיב "בקש לו ה' איש כלבבו". וי"ל דאז לא הפסיד המלוכה לגמרי שלא היה בדעת ה' להעבירה רק ממנו ולא מזרעו אבל במעשה

נתגיריו כולם ודן שאול מקל וחומר שציווי ה' לא היה באופן כזה. ענף יוסף.

11. המפרשים נתקשו בזה מדוע באמת נשתנה דינו של דוד משל שאול וכי משוא פנים יש בדבר. ותירצו דחטא שאול היה גדול יותר לפי שהוא דבר הנוגע במלוכה משא"כ בחטא דוד שהוא חטא רגיל ששייך בכל אחד מישראל.

ומלשון גברא דמריה סייעיה משמע שהוא עפ"י מה שאמרו הבא ליטהר מסייעין אותו והיינו שדוד הודה על חטאיו וקיבל על עצמו

ומתריצין: לאיי, אכן אפרעו מגופיה על אותו מעשה. (13)

דאמר רב יהודה אמר רב: ששה חדשים נצטרע דוד. ופרשו חימנו סנהדרין, ונפלתקה חימנו שכינה משום מעשה דבת שבע.

דכתיב "ישובו לי יראיך ויודעי עדותיך", שהתפלל דוד כל כך שיתרפא מצרעתו וישובו אליו הסנהדרין.

וכתיב "השיבה לי ששון ישעך", שהתפלל שתחזור אליו השכינה. (14)

ומקשינן: והא אמר רב: קבל דוד לשון הרע על מפיו בשבת בן שאול מפי ציבא, עבדו של מפיו בשבת, שהוא מבקש למרוד בדוד ולמלוך תחתיו.

הרי שהיה לדוד עוד חטא שלא נענש עליו? ומתריצין: סבר לה רב הונא, דאמר "דוד

כשתים ולא עלתה לו" – כשמואל, דאמר: לא קבל דוד לשון הרע על מפיו בשבת, וכמבואר במסכת שבת [נו א].

ועוד יש לומר דלרב נמו, דאמר קבל דוד לשון הרע, לא קשיא לרב הונא. דהא איפרעו מיניה על עון זה.

דאמר רב יהודה אמר רב: בשעה שאמר לו דוד למפיו בשבת "אמרתני אתה וציבא תחלקו את השדה", שהחרים ממנו את מחצית שדהו ונתנה לציבא, יצאה בת קול ואמרה לו: רחבעם וירבעם יחלקו את המלכות!

כעונש של מדה כנגד מדה: כשם שהפסדת למפיו בשבת נחלתו שלא כהוגן, כך תקרע המלכות מזרעך ותחלק בין רחבעם נכדך לירבעם בן נבט. (15)

כתיב "בן שנה שאול במלכו".

אמר רב הונא: כבן שנה שלא טעם טעם חטא. (16)

והמהרש"א כתב שדוד נידון כגונב צאן של חבירו וטבחיו שמשלם חמשה דהיינו האחד שהוא הקרן ועוד ארבעתיים, וה"נ בת שבע שנלקחה מבעלה הוי כעין גניבת הכבשה ולכן נצטרע דוד שהיא עונש שבגופו דוגמת הקרן ועוד ארבעת ילדיו. [הקשו עליו דבצאן אינו משלם רק ארבע. שפת אמת].

15. וזה נחשב כאפרעו מגופיה יותר מילד אמנון ותמר ואבשלום לפי שהפסד חצי המלכות מזרעו נחשב כעונש לדוד עצמו ולא רק לזרעו. תוספות ישנים.

16. שרק אחר שמלך חטא במעשה דאגג. אבל קודם שמלך לא היה בו שום חטא. מהרש"א.

דאגג נפסקה המלוכה אפילו מזרעו. תוספות ישנים.

13. ד"השיבה לי ששון ישעך" כתוב במזמור נ"א בתהלים, שמתחיל "כאשר בא אל בת שבע". תוספות ישנים.

ושם כתוב גם "תחטאני באזוב ואטהר" רמז לצרעת שהאזוב משמש לטהרת מצורע. סנהדרין קז א ורש"י שם.

14. ומ"מ לא הוי יותר מארבעתיים דאמנון ותמר נחשב כאחד. אי נמי הא דתמר ומה שנצטרע נחשב כאחד ששניהם אינם עונש כה חמור שתמר לא מתה וגם מה שנאנסה אינה חמור כ"כ כי היתה בת יפת תואר. וגם מה שנצטרע הרי נתרפא אח"כ. תוד"ה ששה.

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק: ואימא כבן שנה, שמלוכלך בטיט ובצואה, שהיה עניו מאד ולא הקפיד על כבודו, כדכתיב "אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמר" [תוספות ישנים]?

אחויאו ליה הראו לו לרב נחמן בר יצחק משמים, פיוטא בחלמיה, מלאכי פחד הבהילוהו בחלומו, על שלא דיבר בלשון נקיה כלפי שאול.

אמר רב נחמן בר יצחק: נענית לך, דברתי נגדכם יותר מן הראוי עצמות שאול בן קיש! (17)

הדר חזא שוב ראה פיוטא בחלמיה, משום שעדיין לא כיבדו כראוי כדלהלן.

חזר ואמר: נענית לך עצמות שאול בן קיש מלך ישראל!

אמר רב יהודה אמר שמואל: מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול לאורך ימים?

מפני שלא היה בו שום דופי ביחוס משפחתו, ויש חשש שמא יתגאו המלכים מזרעו, על ישראל.

אבל דוד, היה בו דופי משפחה, שבא מרות המואביה.

דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים, ביחוס משפחתו, תלויה לו מאחוריו. כדי שאם תזוח דעתו עליו להתגאות, אומרין לו: חזור לאחורידך! הסתובב וראה מה תלוי מאחורידך.

אמר רב יהודה אמר רב: מפני מה נענש שאול, שנכשל בעוון שבגללו ניטלה ממנו המלכות?

מפני שמחל על כבודו (18) בתחילת מלכותו, ובכך גילה על עצמו שאינו ראוי למלוך.

שנאמר "ובני בליעל אמרו: מה יושיענו זה, ויבזוהו, ולא הביאו לו מנחה [כשנבחר למלך]. ויהי כמחריש".

וכתיב "ויעל נחש העמוני, ויחן על יבש גלעד". ובהמשך נאמר, כי לאחר שניצח שאול את נחש העמוני בעקשו בני ישראל להמית את האנשים בני בליעל שאמרו בלשון תמיהה "וכי שאול ימלוך עלינו?". ושאל אמר "לא יומת איש ביום הזה".

ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: כל תלמיד חכם שאינו נוקם נקמתו, ^{כג-א} ונוטר איבה בלבו כנחש (1) — אינו תלמיד חכם.

ומקשינן: והכתיב "לא תקום ולא תטור"?

17. נקט עצמות, משום דלכאורה היה בו בשאול קנאה, ולכן דרף את דוד. ואמרו כל מי שיש בידו קנאה עצמותו נרקבין. לכן אמר, נענית לך עצמות. דכמו שנקבר בעצמות, כן הן עדיין קיימין ולא נרקבו. מהרש"א.

18. ואמרינן בקידושין [לב ב] שמלך שמחל על

כבודו אין כבודו מחול וגם אסור לו למחול על כבודו שהוא כבוד המקום. מהרש"א.

1. הדמיון לנחש שכתוב בו "הוא יסופך ראש ואתה תשופנו עקב" דהיינו שהוא יסופך במקום עיקר חיותך ואתה לא תשופנו רק בעקב המקום היותר שפל, כך צריך להיות נקימה ונטירה של